

sayısı 1 Ocak 1884'te çıkarılmış ve bu sayı derginin IX. cildinin altıncı sayısını oluşturmuştur. Dergi, Mısır'daki yayım hayatının üzerinden bir yıl geçmeden âlimler ve idareciler tarafından büyük ilgi görmüştür.

Bilim ve teknoloji konularını kolay anlaşılır bir şekilde anlatan makalelere yer verilen dergide yeni ilmi keşif ve haberlerin duyurulduğu bir bölüm bulunmaktadır. Ayrıca okuyuculardan gelen sorular ve bunlara verilen cevaplar müstakil bir bölüm teşkil etmektedir. Seçtiği konularla son ilmi gelişmelerin izlenmesi hususunda büyük bir misyon üstlenmiş olan dergi kendi anlayışına uygun düşen yazıları İslâm diniyle çelişse bile yayımlamaktan çekinmemiştir. Bu yüzden *el-Mukteṭaf* ile Mârûnî hıristiyanlarca Beyrut'ta yayımlanan *el-Beşîr* gazetesi arasında birçok tartışma çıkmıştır. Bunların en meşhuru insanın maymundan türediğini iddia eden Darwin'in evrim teorisidir. *el-Mukteṭaf* bu konuda Darwin'i savunurken *el-Beşîr* gazetesi bunun semavî dinlerle çelişen asilsiz bir teori olduğunu ispata çalışmıştır. Dergide ağırlıklı olarak pozitif bilimlere dair yazılara yer verilmiş olmakla birlikte çeşitli sosyal konularla ilgili yazılar da yayımlanmıştır. Bunlar arasında Cemîl Nahle'nin Asur tarihi (III, 50-52, 73-76, 102-103), Harvey Porter'in tarih felsefesi (VI, 29-31), İbrâhim el-Yâzîcî'nin Sâmî dillerin aslı (VI, 140-144; VII, 177-182), Vedî' el-Hürî'nin kadın hakları (VII, 17-22), Muhammed Hüseyin Heykel'in irade hürriyeti (L, 113-120), Hasan Mahmûd'un çağdaş edebiyatta hikâye (LXXXV, 11-16) ve Muhammed Mütevevellî'nin İslâm filozofu Kindî'ye dair (LXXXV, 159-164) makaleleri zikredilebilir. Derginin dâimî yazarları arasında tıpta Beşâre Zelzel, Emîn Ma'lûf, Nikola Nimr, Selîm el-Mevsilî ve İbrâhim Şeddûdî; lugatta ve dilde İbrâhim el-Yâzîcî, Süleyman el-Bustânî ve Hüseyin el-Cisr; şiirde Emîr Şekîb Arslan, Vedî' el-Hürî, Ahmed Şevki, Hâfız İbrâhim, Es'ad Dâgır; tarihte Corcî Zeydân, İskender Ma'lûf, Huneyn el-Hürî; basında Abdülkâdir Hamza, Ahmed Teymûr, Muhammed Kürd Ali, Corcî el-Hürî; edebiyat ve müsbet ilimlerde Kâsım Emîn, Mahmûd Bâşâ el-Felekî, Refik el-Azm ve Süleyman el-Abd gibi isimler dikkat çeker. Yetmiş altı yıllık yayım hayatının dokuz yılını Suriye'de, altmış yedi yılını Mısır'da geçiren dergide Ya'kûb Sarrûf, Fuâd Sarrûf, Bîşr Fâris, İsmâil Mazhar, Nikola el-Haddâd ve Sebirû el-Cisrî başyazarlık görevini yürütmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Filib dî Tarrâzî, *Târîhu's-şihâfeti'l-'Arabiyye*, Beyrut 1913, II, 52-57; Şemseddin er-Rifâî, *Târîhu's-şihâfeti's-Sûriyye*, Kahire 1969, I, 95-102; Fâruk Ebû Zeyd, *eş-Şihâfeti'l-'Arabiyyetü'l-muhâcîre*, Kahire 1985, s. 61, 66; A. Ayalon, *The Press in the Arab Middle East*, New York 1995, s. 52-53; Fuâd Sarrûf, "Ya'kûb Sarrûf ve Mecelletü'l-Mukteṭaf", *ed-Dirâsâtü'l-'edebiyye*, Beyrut 1964, s. 35-50; "el-Mukteṭaf", *Mv.A*, II, 1730.

MUHAMMED HARB

MULADİES

(bk. MÜVELLEDÛN).

MUMBAİ

Hindistan'ın önemli şehirlerinden Bombay'a 1995'te verilen yeni ad

(bk. BOMBAY).

MÛNIS

(مونس)

Şîr Muhammed Mîrâb Mûnis b. Avaz b. İşim Bey Hîveki (1778-1829)

Özbekistanlı tarihçi ve şair.

1 Rebülewel 1192'de (30 Mart 1778) Hîve Hanlığı'nın merkezi Hîve'de doğdu. Asıl adı Şîr Muhammed olup şiirlerinde kullandığı Mûnis mahlasıyla meşhur olmuştur. Mîrâblık (sulama nazırlığı) görevini yürüten Özbek Yüz kabilesine mensup aristokrat bir ailenin çocuğudur. Babası Avazbiy Mîrâb, Avaz İnak Han zamanında (1790-1804) mîrâblık yapmıştır. Dedesi İşim Bey, Şîr Gazi Han'ın önemli emirlerindendi. Büyük dedesi Hüseyinkul ise Türkistan Türkleri'nde en yüksek rütbe olan atabeglik vazifesinde bulunmuştu.

Mûnis, ilk öğrenimini babasının köyü Kiyat'ta tamamladıktan sonra Hîve medreselerinde dinî ilimler okudu. Babasının vefat ettiği yıl (1800) Avaz İnak Han'ın sarayında ferman kâtibi olarak göreve başladı. Avaz Han'ın ardından Hîve hanı olan İltüzer Han tarafından 1805'te Kungrat hânedanının tarihini yazmakla görevlendirildi. Bir yıl sonra Buhara ordusuyla yapılan savaşta ölen büyük kardeşinin yerine mîrâblık vazifesine getirildi. İltüzer Han'ın ölümü üzerine Hârizm'de çıkan karışıklıklar sırasında görevinden ayrılmak zorunda kaldı. 1806'da Muhammed Rahim Han yönetime hâkim olunca onun nedim ve musâhibleri arasına girdi, yeniden mîrâb-

lık vazifesine getirildi ve hanın emriyle *Firdevsü'l-ikbâl* adlı eserini yazmaya devam etti. Rahim Han tarafından Mîrhând'ın *Ravzatü's-ş-şafâ* isimli tarih kitabını Türkçe'ye çevirmekle görevlendirilince (1819) çalışmasına ikinci defa ara verdi. Rahim Han'ın 1825'te ölümünün ardından Allahkuli Han'ın emriyle *Firdevsü'l-ikbâl*'i yeniden yazmaya başladı, bir yandan da tercüme işini devam ettirdi. Eserini Safer 1227 (Mart 1812) tarihine kadar getiren Mûnis, Allahkuli Han'ın Horasan seferi dönüşünde kolera salgını sırasında öldü (Zilhicce 1244 / Haziran 1829).

Eserleri. 1. *Firdevsü'l-ikbâl*. XIX. yüzyılda Hîve'de parlak bir devir yaşayan Çağatay edebiyatının canlanma döneminin ilk temsilcilerinden olan Mûnis, asıl ününü ölümünden sonra yeğeni ve talebesi şair Muhammed Rızâ Âgehî tarafından tamamlanan *Firdevsü'l-ikbâl* isimli Çağatayca tarihine borçludur. Müellif eserini bir mukaddime ile beş bölüm (bab) halinde düzenlemiştir. Birinci bölümde Hz. Âdem'den Hz. Nûh'un çocuklarına kadar geçen devreyi, ikinci bölümde Yâfes'ten Kungratlar'a kadar Moğol hânedanlarını, üçüncü bölümde Cengiz ve ahfadını, dördüncü bölümde İltüzer Han'a kadar Kungrat hanlarını, beşinci bölümde İltüzer Han ve Muhammed Rahim dönemlerini ele almıştır. Eserin büyük kısmını oluşturan son bölümde olayları bizzat gözlemlerine veya onların şahitlerinden dinlediklerine dayanarak anlatan Mûnis'in nesri sade ve açıktır. XVII ve XIX. yüzyıllar Orta Asya tarihi hakkında yazılan en önemli kaynaklardan biri olan *Firdevsü'l-ikbâl* Leningrad'da bulunan, biri müellif hattı iki nüshasına dayanarak Yuri Bregel tarafından yayımlanmıştır (Şîr Muhammad Mîrâb Mûnis – Muhammad Rızâ Mîrâb Âgahî, *Firdaws al-Iqbâl History of Khorezm*, Leiden 1988). Eserin bir nüshası da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (TY, nr. 82). **2. *Mûnisü'l-uşşâk*.** Yaşadığı dönemde Türkistan'ın en büyük edip ve şairi olarak kabul edilen Mûnis şiirlerini ilk defa 1804 yılında küçük bir divanda toplamış, 1815'te 8446 beyitlik büyük bir divan tertip etmiş, 1815-1820 yılları arasında *Mûnisü'l-uşşâk* adını verdiği divanını hazırlamıştır. Saray hattatlarının birçok defa istinsah ettiği bu divan 1880'de Hîve'de taşbaskı olarak yayımlanmıştır. Nizâmî-i Gencevî, Hüsrev-i Dihlevî, Hâfız-ı Şîrâzî, Sa'dî-i Şîrâzî, Evhadüddin Enverî gibi İran şairleriyle Ali Şîr Nevâî, Lutfi, Meşreb, Bâbü'r gibi Orta Asya Türk şairlerinden etkilenen Mûnis'in şiir dilinin Nevâî'

MÜNİS

ye daha yakın olduğu görülmektedir. Divanından yapılan seçmeler Özbekistan'da birçok defa basılmıştır (*Tanlangan Eserler*, Taşkent 1957; *Saylanma*, Taşkent 1980). Şiirlerinden bazı örnekler *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*'nde yer almaktadır (XV, 162-164). Şeyh Süleyman Buhârî, *Lugat-ı Çağatay*'ında (İstanbul 1298) Münis'in birçok beytini şâhid olarak kullanmıştır. Münis'in ölümüyle eksik kalan *Ravzatü's-safâ* tercümesi yeğeni Âgehî tarafından tamamlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Özbek Edebiyatı II, Ankara 2000, XV, 161-164; Abdülkadir, "XIX-uncu Asır Türkistan Şair ve Tarihçilerinden Şir Mehmet Munis", *AYB*, II/13 (1933), s. 17-20; Yu. Bregel, "Mu'nis", *EP* (Fr.), VII, 575; a.m.f., "Âgahî", a.e.: *Suppl.* (Fr.), I, 46; "Âgehî, Muhammed Rızâ", *DİA*, I, 449; Mehmet Saray, "Hive Hanlığı", a.e., XVIII, 170.

İSMAİL YİĞİT

MÜNİS el-MUZAFFER

(مونس المظفر)

Ebü'l-Hasen Münis el-Muzaffer
(ö. 321/933)

Türk asıllı Abbâsi kumandanı.

Muhtemelen 231 (845-46) yılında doğdu. Abbâsi Halifesi Mu'tazid-Billâh'ın memlüklerindedir. 267'de (880-81) Zenc isyanının bastırılmasında görev aldı. 287'de (900) sâhibü's-şurtatî'l-asker (ordugâhın asayişinden sorumlu kumandan) tayin edildi. Müktefî-Billâh döneminde görevinden alınarak Mekke'ye sürgüne gönderildi. Muktedir-Billâh hilâfete gelince Münis'i Bağdat'a çağırıp kendisine geniş yetkiler verdi. Münis, bazı kumandanlarla kâdi ve kâtiplerin Muktedir'i tahttan indirip İbnü'l-Mu'tezz'i halife ilan ettikleri isyanın ertesi günü çoğu saray gulâmlarından oluşan taraftarlarının başında harekete geçerek isyancılara karşı üstünlük sağladı. Yalnız bir gün oturabildiği tahtını bırakıp kaçmak zorunda kalan İbnü'l-Mu'tez saklandığı yerde yakalanarak öldürüldü. Bu olay, Münis'in Halife Muktedir ve annesi Şağab nezdindeki itibarını daha da arttırdı. 296-297 (909-910) yıllarında Bizans üzerine yaz seferlerine gönderildi. İkinci seferinden dönüşünde Fars'taki isyanı bastırma görevlendirildi. Bu yıllardan itibaren vezir tayinlerine müdahale etmeye başladı. 301-302'de (914-915) Mısır'a saldıran Fâtîmî ordularını geri püskürttü. 303 (916) yılında el-Cezîre'de ayaklanan Hüseyin b. Hamdân b. Hamdûn'u, ertesi yıl Azer-

baycan'da isyan eden Yûsuf b. Ebû's-Sâc'ı itaat altına aldı. 306'da (918) Fâtîmî saldırısına karşı Mısır'ı savunmak üzere bu ülkeye gitti. Daha sonra Yûsuf b. Ebû's-Sâc'ı Erdebîl'de esir alıp Bağdat'a götürdü (307/919-20). Ardından yine Mısır'a saldıran Fâtîmî ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Bu başarısından dolayı kendisine halife tarafından "Muzaffer" lakabı verildi (Ebû Bekir es-Sülî, s. 224).

Vezir İbnü'l-Furât el-Âkûlî'nin üçüncü vezirliği sırasında sürgüne gönderilip öldürülmesinde (312/924) önemli rol oynayan Münis el-Muzaffer bu tarihten itibaren sarayın kontrolünü tamamen ele geçirdi. Bazı tarihçilerin ifadesine göre halife gibi davranmaya başladı. Emrindeki 9000 kişilik birliğiyle Bağdat'ta en güçlü kumandan olan Münis 315'te (927) Karmatîler'e karşı Bağdat'ı başarıyla savundu. Halife 316 (928) yılında onun teklifiyle İbn Mukle'yi vezir tayin etti. İbn Mukle ile Münis liderliğinde hareket eden Türk kumandanları arasındaki dayanışma ve kumandanların yönetimi bütünüyle ele geçirmeleri halifenin Münis'in aleyhine dönmesine yol açtı. Bu sırada vezirin görevden alınması halife ile Münis arasındaki anlaşmazlığın artmasına sebep oldu. Mesele, Münis'in de onayladığı bir şahsın vezirliğe getirilmesiyle geçici olarak çözüldü. Ancak Münis'in Bizans seferine çıkacağı sırada halife tarafından tertiplenen bir suikastla öldürüleceği söylentisinin yayılması ortamı bir anda gerginleştirdi. Haberin asılsız olduğunun anlaşılmasından sonra sefere çıkan Münis, Rakka'da iken emirü'l-ümerâlik görevinden alınıp yerine halifenin dayısının oğlu Dinever ve Hulvân hâkimi Hârûn b. Garîb'in getirileceğini öğrenince hemen Bağdat'a döndü ve görevine devam etti (317/929). Aynı yıl Muktedir-Billâh tahtından indirilip yerine Kâhîr-Billâh getirildi. Fakat Münis iki gün sonra Muktedir'i tekrar tahta çıkardı. Bu dönemde vezir tayini yüzünden halifeyle yine arası açılan Münis 320'de (932) ordusunun başında Musul'a gitti, Hamdânî emirlerini yenerek şehri ele geçirdi. Dokuz ay burada kaldıktan sonra yeni katılımlarla güçlenen ordusunun başında Bağdat üzerine yürüdü. Bağdat dışında Şemmâsiye'de yapılan savaşta Halife Muktedir öldürüldü (27 Şevval 320 / 31 Ekim 932). Münis onun yerine oğlu Ebü'l-Abbas Ahmed'i halife yapmak istiyordu. Ancak birlikte hareket ettiği Ebû Ya'kûb İshak b. İsmâil en-Nevbah'tın muhalefeti üzerine Kâhîr-Billâh'ı tekrar halifelik tahtına oturttu. Bir süre sonra Kâhîr'in kendisi ve arkadaşları aleyhine

bir komplo hazırlığı içinde olduğunu öğrenince onu tahttan indirip yerine Müktefî-Billâh'ın oğlu Ebû Ahmed'i halife yapmak için harekete geçti. Bu amaçla arkadaşlarıyla gizli bir toplantı yaptı. Fakat daha erken davranan Kâhîr-Billâh'ın adamları tarafından düzenlenen bir suikast sonucu öldürüldü (Şâban 321 / Ağustos 933).

Önceleri emirü'l-cüyûş, daha sonra emirü'l-ümerâ lakabını kullanan Münis, Abbâsi yönetimine fiilen hâkim olan kumandanların en meşhurlarından olup kazandığı nüfuz bakımından öncekileri geride bırakmıştır. Emirü'l-ümerâlik görevinin kurumsallaşmasıyla bu makama gelen kumandanlar onu taklit ederek halifeleri emir altına almışlardır. Münis el-Muzaffer çağdaşı Münis el-Hâzin ile (Münis el-Fahl) karıştırılmamalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kindî, *el-Vülât ve'l-kuğât* (Guest), s. 273-274, 277-278; Taberî, *Tarih* (Ebü'l-Fazl), IX, 140-143, 149; Ebû Bekir es-Sülî, *Kısmün min ahbârî'l-Muktedir-Billâh el-Abbâsi* (nşr. Halef Reşid Nu'mân), Bağdad 1999, bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 310-311, 313; Arîb b. Sa'd, *Şılatü Tarihî't-Taberî* (Taberî, *Tarih* [Ebü'l-Fazl], XI, içinde), s. 32-36, 66-68, 72-78, 104-109, 136-138; ayrıca bk. İndeks; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, I, bk. İndeks; Hilâl b. Muhasin es-Sâbî, *el-Vüzerâ* (nşr. Hasan ez-Zeyn), Beyrut 1990, bk. İndeks; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 76; V, 19; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 56-57; D. Sourdel, *Le vizirat 'abbâside de 749 à 936*, Damas 1959-60, bk. İndeks; Tevfik Sultân el-Yûzbekî, *el-Vezâre: Neş'etühâ ve tetavvürühâ fi'd-Devletü'l-Abbâsiyye*, Bağdad 1390/1970, s. 167, 172, 178-189, 211-213; H. Kennedy, *The Prophet and the Age of the Caliphates*, London 1986, s. 189-190, 193-195, 313-314; H. Bowen, "Mu'nis al-Muzaffar", *EP* (İng.), VII, 575.

İSMAİL YİĞİT

MURÂBAHA

(المرا بحة)

Alış fiyatı veya maliyet üzerine belli bir kâr ilâvesiyle yapılan bir tür güvене dayalı satış sözleşmesi anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "artma, kâr, ticarî kazanç" anlamındaki ribh kökünden türeyen ve "kazandırma, kâr hakkı tanıma" mânasına gelen murâbaha terim olarak bir malın alış fiyatı veya maliyeti üzerine belirli bir kâr konarak satılmasını ifade eder (burada mufâale babının müşareket anlamı taşımadığı hakkında bk. Muhammed b. Abdullah el-Harâşî, V, 171). Fıkıhta bey' akdi satım parasının (semen) belirlenmiş şekli açısından iki ana grupta incelenir. Semen,